

UDK 264-931(450Montertone)“14/15”
347.64(450Venecija=163.42)“14/15”

Izvorni znanstveni rad

Primljeno: 1. 9. 2013.

Prihvaćeno za objavljivanje: 28. 3. 2014.

MARIJANSKO SVETIŠTE MONTEORTONE U OPORUKAMA HRVATSKIH USELJENIKA U MLETCIMA (SREDINA 15. STOLJEĆA – POČETAK 16. STOLJEĆA)

Lovorka ČORALIĆ, Zagreb – Maja KATUŠIĆ, Zagreb

Središnja tema rada odnosi se na raščlambu oblika povezanosti hrvatskih useljenika u Mletcima s marijanskim svetištem Monteortone južno od Padove. Na osnovi građiva iz Državnog arhiva u Mletcima (oporučni spisi od sredine 15. do početka 16. stoljeća) ukazuje se na opće značajke hrvatskih useljenika koji su u svojim oporučnim iskazima zabilježili navedeno svetište. Zapaža se kako je većina oporučnih legata namijenjenih tome svetištu datirana u vrijeme kada je u Monteortoneu živio i djelovao blaženi Gracija iz Mula. U drugome dijelu rada težište istraživanja upravljeno je na konkretne primjere koji se odnose na veze iseljenih Hrvata sa svetištem Monteortone (upućivanje zamjenskih hodočasnika u Monteortone, slavljenje misa u tamošnjoj marijanskoj crkvi te obdarivanje iste crkve dijelom oporučiteljeve imovine).

KLJUČNE RIJEČI: *Monteortone, Venecija, Mletačka Republika, blaženi Gracija iz Mula, hrvatske migracije, hodočašća, kasni srednji vijek, crkvena povijest.*

Uvod

Istraživanje odredišta hrvatskih hodočašća u prošlosti sastavni je i važan dio povijesti Katoličke Crkve na našim prostorima, ali i neodvojiv dio proučavanja povijesti komunikacija hrvatskih krajeva s drugim dijelovima europskoga katoličkog svijeta. O hrvatskim hodočašćima, ponajprije onima u glasovita talijanska svetišta (Rim, Asiz, Loreto, Recanati, Bari, Padova i druga), ali i u udaljenija odredišta poput njemačkoga Aachena, galicijskog Santiaga de Compostele ili Jeruzalema, napisani su brojni radovi.¹ Manje su, međutim,

---

¹ Josip KOLANOVIĆ, »Prilog povijesti šibenskih hodočašća u kasnom srednjem vijeku«, *Croatica christiana periodica* (dalje: *CCP*), god. VI, br. 9, Zagreb, 1982., str. 13–36; Nikola Mate ROŠČIĆ, »Hrvatska hodočašćenja u Loreto«, *CCP*, god. VII, br. 11, Zagreb, 1983., str. 88–96; Neven BUDAK, »Hrvatska hodočašća u Aachen«, *Radovi Zavoda za hrvatsku povijest Filozofskog fakulteta Sveučilišta u Zagrebu*, sv. 24, Zagreb, 1991., str. 15–21; Floriano GRIMALDI, »Slaveni u mjestu Sveta Marija Loretska«, *Dometi*, god. XXIV,

obrađivana značajem za ovu problematiku također važna hodočašća hrvatskih useljenika koji su svoju novu domovinu pronašli na suprotnoj, talijanskoj obali Jadrana. U proteklih nekoliko godina objavljeno je nekoliko radova u kojima su prikazane vjerske sastavnice iz svakodnevnoga života hrvatskih useljenika u Mletcima – gradu koji je kao migracijsko odredište stoljećima bio vodeći pravac i cilj prekojadranskih migracija sa širega područja istočnojadranske obale. Unutar navedene teme, a temeljem oporučnih spisa Hrvata nastanjenih u Mletcima u kasnom srednjem i ranom novom vijeku, obrađena su hodočašća i veze iseljenih našijenaca sa svetištima u Asizu, Rimu, Loretu, Santiagu de Composteli te u Jeruzalemu.²

U ovome prilogu središnja je istraživačka pozornost usmjerena na oporučne legatate hrvatskih useljenika u Mletcima koji se odnose na marijansko svetište u Monteortoneu (danas dio grada Abano Terme, Provincia di Padova). Prema tradiciji, osnutak svetišta u Monteortoneu vezuje se uz Gospino ukazanje i uslihanje molitvi gotovo nepokretnom vojniku Pietru Falcou. Potaknut Gospinim ukazanjem, navedeni je vojnik tjelesne ozljede zaliječio u tamošnjem izvoru gdje je pronašao i Gospinu sliku te je vijest o čudotvornom ozdravljenju i Gospinoj želji da ju se na tom mjestu trajno štuje prenio u Padovu u svibnju 1428. godine. Ukazanje, brojna čudotvorna djela koja su uslijedila (prestanak epidemije kuge) te velik broj vjernika koji su pohodili mjesto ukazanja nagnala su padovanske vlasti da u

br. 1–2–3, Rijeka, 1991., str. 21–50; Giuseppe SANTARELLI, »Štovanje Majke Božje Loretske te prisuće Hrvata u Loretu«, *ibid.*, str. 59–76; Zoran LADIĆ, »Prilog proučavanju hodočašćenja iz Zadra u drugoj polovici 14. stoljeća«, *CCP*, god. XVII, br. 32, Zagreb, 1993., str. 17–31; Franjo ŠANJEK, *Crkva i kršćanstvo u Hrvata: srednji vijek*, Zagreb, 1993.², str. 353–363; Mirko TOMASOVIĆ, »Montaigne o hrvatskim hodočašnicima u Loretu i trgovcima u Anconici«, *Mogućnosti*, god. XLI, br. 4–6, Split, 1994., str. 119–122; Branka PURGARIĆ-KUŽIĆ, »Hrvatska srednjovjekovna hodočašća«, *Historijski zbornik*, sv. 48, Zagreb, 1995., str. 205–211; Tomislav RAUKAR, *Hrvatsko srednjovjekovlje: prostor, ljudi, ideje*, Zagreb, 1991., str. 351–357; Z. LADIĆ, »Some remarks on Medieval Croatian Pilgrimages«, *CCP*, god. XXI, br. 39, Zagreb, 1997., str. 19–24; ISTI, »O najstarijim hodočašćima iz Kotora«, *CCP*, god. XXII, br. 41, Zagreb, 1998., str. 117–122; ISTI, »Oporuka zadarskog patricija Kreše Varikaše – prilog proučavanju duhovnog života u Zadru u drugoj polovici 14. stoljeća«, *Rasprave iz hrvatske kulturne prošlosti*, sv. 1, Zagreb, 1998., str. 37–49; Petar RUNJE, »Hrvatski franjevci trećoreci hodočašnici u srednjem vijeku«, *Riječki teološki časopis*, god. VII, br. 2, Rijeka, 1999., str. 301–306; Ljudevit Anton MARAČIĆ, *Malo čudo hrvatsko: Hrvatski trgovci u Vječnom Gradu (U povodu 100. obljetnice Papinskoga hrvatskog zavoda sv. Jeronima, 1901.–2001.)*, Zagreb, 2001.; *Povijest Hrvata*, sv. I (srednji vijek), ur. F. ŠANJEK, Zagreb, 2003., str. 439–446; Z. LADIĆ, »Na putu ad sanctos: hrvatska hodočašća u prošlosti«, *Hrvatska revija*, god. IV, br. 4, Zagreb, 2004., str. 78–86; ISTI, »Ponukani pobožnošću i znatiželjom: O kasnosrednjovjekovnim rapskim hodočašćima«, *Kolo. Časopis Matice hrvatske*, god. XVI, br. 4, Zagreb, 2006., str. 262–271; ISTI, »Neki aspekti kasnosrednjovjekovne društvene i religiozne povijesti Poreča u zrcalu oporuka i kodicila«, u: *Humanitas et litterae: Zbornik u čast Franje Šanjeka* (priredili Lovorka ČORALIĆ i Slavko SLIŠKOVIĆ), Zagreb, 2009., str. 369–370; ISTI, *Last Will: Passport to Heaven. Urban last wills from late medieval Dalmatia with a special attention to the legacies pro remedio animae and ad pias causas*, Zagreb, 2012.; ISTI, »O kasnosrednjovjekovnim rapskim hodočašćima ad sanctos«, u: *Rapski zbornik II.* (ur. Josip ANDRIĆ i Robert LONČARIĆ), Rab, 2013., str. 139–156.

² L. ČORALIĆ, »Odredište Asiz: hodočašća u oporukama hrvatskih iseljenika u Mlecima«, *Historijski zbornik*, god. LXII, br. 1, Zagreb, 2009., str. 71–90; ISTA, »Na putu u Svetu Zemlju – hodočašća u Jeruzalem (tragom nekoliko oporuka hrvatskih iseljenika u Mlecima, XV.–XVI. st.)«, *CCP*, god. XXXIII, br. 64, Zagreb, 2009., str. 1–7; ISTA, »Ad viaggium pro anima mea – hodočašća u Santiago de Compostela u oporučnim spisima hrvatskih iseljenika u Mlecima (XV.–XVI. st.)«, *Povijesni prilozi*, god. 29, br. 38, Zagreb, 2010., str. 31–42; ISTA, »Hodočasnička putovanja i oporučna darivanja: Hrvatski iseljenici u Mlecima i loretsko svetište (XV.–XVI. st.)«, *Zbornik Odsjeka za povijesne znanosti Zavoda za povijesne i društvene znanosti HAZU*, sv. 30, Zagreb, 2012., str. 155–172; ISTA, »Želja za pokorom u Vječnom gradu: hodočašća u Rim u oporukama hrvatskih iseljenika u Mlecima (XV.–XVIII. stoljeće)«, *Radovi Zavoda za povijesne znanosti HAZU u Zadru*, sv. 55, Zagreb – Zadar, 2013., str. 41–58.

Monteortone pošalju redovnike – pustinjake Reda sv. Augustina. Utemeljenje redovničke zajednice sv. Augustina u Monteortoneu pripisuje se blaženom Šimunu iz Camerina (*Simone da Camerino*), a njezino je postojanje 1434. godine bulom potvrdio papa Eugen IV. Prvotna crkva građena je od 1428. do 1435. godine kada ju je, na dan sv. Augustina (28. kolovoza), posvetio padovanski biskup Pietro Donato. Nedugo nakon toga, 1441. godine, crkva je teško oštećena u požaru te ju je obnovljena i proširena 1495. godine s titularom Uznesenja Blažene Djevice Marije (Santa Maria Assunta) posvetio tadašnji padovanski biskup Pietro Barozzi. Najznačajnija umjetnička djela u svetištu potječu s kraja 15. stoljeća i rad su talijanskoga slikara Jacopa Montagnana, od kojih posebice valja istaknuti ciklus fresaka s prikazima iz Gospina života. Stoljeće kasnije crkvu je svojim umjetničkim djelima ukrasio i Jacopo Palma Mlađi (Raspeće Krista s prikazom sv. Ante i sv. Jeronima), dok se apsidalna kapela (*cappella absidale*) pripisuje znamenitome mletačkom baroknom arhitektu i kiparu Baldassareu Longheni.³

Osim oporučnih legata hrvatskih useljenika u Mletcima, hrvatska katolička tradicija s ovim je talijanskim svetištem povezana još jednom neraskidivom sastavnicom. Tu sponu predstavlja život i djelovanje bokeljskoga blaženika Gracija iz Mula (1438. – 1508.). Prvotno pomorac, podrijetlom iz malenoga ribarskog sela Muo, slušajući upravo nadahnute propovijedi blaženog Šimuna iz Camerina (u Mletcima 1468. godine) odlučio je iz temelja promijeniti život i okrenuti se vjeri. Prvo redovničko odredište, u kojem je i primio redovničko ime Gracija, bila je augustinska zajednica u Monteortoneu. Zbog predanosti vjeri i glasa svetosti posjećivali su ga mnogi hodočasnici, što je narušavalo svetost mjesta i mir drugih redovnika. Gracija je naposljetku premješten u samostan na otočiću S. Cristoforo della Pace (danas jedinstven otok S. Michele – mletačko groblje)⁴ u mletačkoj laguni gdje je i preminuo 1508. godine.⁵

***

Prema dosadašnjim spoznajama historiografije, svetište u Monteortoneu nije bilo uključeno u odredišta hodočasničkih putovanja iz hrvatskih krajeva već je – kao svetište lokalnoga obilježja – ponajprije okupljalo vjernike nastanjene u Mletcima, odnosno na području mletačke Terraferme (Veneto). Rad se zasniva na raščlambi oporuka (Notarile testamenti, dalje: NT) pohranjenih u Državnome arhivu u Mletcima (Archivio di Stato di Venezia,

³ Giacomo Filippo TOMASINI, *Historia della Beata Vergine di Monteortone*, Padova, 1644.; *Notizie intorno la imagine di Maria Vergine in Monte Ortone*, Padova, 1844.; Francesco SARTORI, *Storia del santuario della B. Vergine della Salute in monte Ortone con note e documenti*, Padova, 1879.; Gianfranco AMBROSINI, *Il Santuario di Monteortone*, Padova, 1977.; Marilia RIGHETTI, *Il Santuario di S. Maria di Monteortone*, Padova, 1993.; Francesco Aldo BARCARO, *Il santuario e il complesso monastico di Monteortone – Abano Terme. Tra storia, religiosità e arte (dal sec. XV al sec. XX)*, Padova, 1996.

⁴ Otočići S. Michele i S. Cristoforo della Pace bili su odvojeni uskim kanalom. Godine 1837. otočići su nasipanjem spojeni, a od tada jedinstveni otok dobio je naziv S. Michele. Crkva S. Cristoforo della Pace nije sačuvana. Usporedi: Giulio LORENZETTI, *Venezia e il suo estuario*, Trieste, 1974., str. 800; *La Laguna*, tomo II: *Storia e arte. Le isole e il litorale dal Cavallino a Pellestrina*, a cura di Camillo SEMENZATO, Venezia, 1992., str. 533 (tekst: Marina STEFANI MANTOVANELLI).

⁵ Stjepo VUKAŠINOVIĆ, *Život blaženog Gracije iz Mula u Boki Kotorskoj*, Kotor, 1939., str. 8–11; *Hrvatski biografski leksikon*, sv. V, Zagreb, 2002., str. 103–104 (tekst: Hrvatinić GABRIJEL JURISIĆ). U prethodno spomenutoj leksikonskoj odrednici sadržan je opsežniji popis literature o blaženom Graciju iz Mula.

dalje: ASV), ponajprije onih njihovih dijelova koji se izravno odnose na hodočašće u Monteortone, odnosno na darivanje tamošnjega svetišta. U prvome dijelu rada navest će se opće značajke o hrvatskim useljenicima u Mletcima, koji su na više načina bili povezani sa svetištem Monteortone. Takvom raščlambom, koja hrvatske useljenike predstavlja nizom sastavnica njihova svakodnevnog (društvenog, privatnog, gospodarskog, vjerskog) života i djelovanja u gradu na lagunama, dodatno se i u širem kontekstu pojašnjavaju njihove veze sa svetištem Monteortone. U završnome dijelu rada središte istraživanja bit će upravljeno na oporučne legatate u kojima se Monteortone izravno spominje. Naposljetku, cilj ovoga sažetog priloga jest i ukazati na jedno do sada nepoznato odredište hrvatskih hodočašća koje – iako se ne može mjeriti s glasovitim franjevačkim svetištem u Asizu, grobovima svetaca u Rimu ili Svetom Zemljom – pridonosi saznanjima o ovoj problematici te donosi jednu spoznaju više o životu hrvatskoga useljeničtva u Mletcima na izmaku kasnog srednjeg vijeka.

Opći podatci o hrvatskim useljenicima u Mletcima koji oporučno bilježe svetište Monteortone

Ukupno je 12 oporuka Hrvata nastanjenih u Mletcima koji putem legata iskazuju svoje veze s marijanskim svetištem Monteortone. U odnosu na broj oporuka hrvatskih useljenika u kojima se iskazuje želja za hodočasničkim putovanjem u prethodno spomenuta talijanska svetišta (oko 100 oporuka za Asiz, oko 80 za Rim te oko 50 za Loreto), ovaj se uzorak može smatrati relativno malim. Približno je jednak broju oporuka u kojima Hrvati imenuju hodočasnike koji će pohoditi Santiago de Compostelu, ali i osjetno veći od onih u kojima se spominje putovanje u udaljenu i nerijetko teško dostupnu Svetu Zemlju. Nadalje, ukoliko uzmemo u obzir i činjenicu da su hodočašća hrvatskih useljenika u Mletcima vrlo rijetko upravljena u svetišta na talijanskome sjeveru (npr. hodočašća bazilici sv. Ante u Padovi), možemo smatrati kako je Monteortone odredište koje je u vjerskome životu onodobnih Mletaka i Veneta imalo zapaženu ulogu.

Vremenski okvir istraživanja određen je godinama nastanka oporučnih spisa koji se ovdje razmatraju. Riječ je o nešto više od 50 godina raspona od nastanka prve (1451.) i posljednje (1508.) oporuke. To je razdoblje koje se u velikoj mjeri poklapa s jačanjem hrvatskih prekojadranskih migracija, ali i s jačanjem samoga svetišta Monteortone koje upravo tijekom druge polovice 15. stoljeća postaje značajno središte na vjerskoj karti venetskoga područja. Također, vremenski raspon spominjanja Monteortonea u oporukama hrvatskih useljenika podudara se s boravkom znamenitog bokeljskog blaženika Gracija u tome svetištu te su glasovi o njegovoj svetosti i čudotvornim djelima zasigurno prispjeli i do sunarodnjaka (navlastito Bokelja) koji su živjeli u glavnome gradu Mletačke Republike.

Kada je riječ o spolnoj strukturi ove skupine naših useljenika, opažamo prevagu muških oporučitelja (devet oporuka), dok se Monteortone bilježi tek u tri primjera iskaza posljednje volje ženskoga dijela hrvatske zajednice u Mletcima.

Podbliže podrijetlo nositelja ovih 12 oporuka nalik je općoj, prevladavajućoj strukturi zavičaja većine hrvatskih useljenika. Prednjače Bokelji (Kotor) i useljenici iz Budve te s područja Paštovića, dok su Dalmatinci (Zadar, Šibenik, Split, Brač, Hvar) zastupljeni u

pet primjera. Ostale zavičajne skupine (useljenici iz Istre, sjeverne Hrvatske i Bosne) – koje su i u ukupnome zavičajnom omjeru prekojadranskog useljeničtva bile mnogo manje prisutne – nisu zastupljene u kontekstu veza sa svetištem Monteortone.

Zanimanja useljenika čije se oporuke ovdje obrađuju zabilježena su neredovito. Učestalošću spominjanja prednjače nositelji pomorskih zanimanja (mornari, zapovjednik galije), a u po jednom primjeru zabilježeni su obrtnik (bačvar), glasnik ili kurir u državnoj službi (*preco*) te useljenica koja je obavljala posao kućne posluge (*massera, balia*).

Hrvatski useljenici u Mlecima najčešće su obitavali u istočnom gradskom predjelu Castello – višestoljetnoj središnjoj zoni useljavanja raznih etničkih skupina. Ondje su i danas vidljivi toponomastički tragovi koji upućuju na nekoć snažnu prisutnost hrvatske zajednice (*Riva degli Schiavoni, Corte Piero di Lesina, Corte Solta, Corte Sabioncella, Calle Schiavona* i dr.), a u srcu predjela podignuto je sredinom 15. stoljeća i zdanje hrvatske bratovštine (*Scuola degli Schiavoni*).⁶ Useljenici povezani sa svetištem Monteortone također su u najvećem broju živjeli i djelovali u župama Castella, od kojih se izrijekom bilježe S. Giovanni Nuovo, S. Martino, S. Pietro di Castello i S. Trinità. U odnosu na Castello, brojčanim su udjelom znatno manje zastupljeni središnji gradski predjel S. Marco (spominju se župe S. Angelo i S. Moisé) i predjel Dorsoduro (župe S. Barnaba i S. Gregorio), a u jednom primjeru hrvatski je useljenik stanovnik na otoku Chioggia.

Kada je riječ o gospodarskim mogućnostima ovih useljenika, sadržaj njihovih oporuka ukazuje da je riječ o srednjoimućnim osobama. Njihovo je poslovanje uglavnom ograničeno na sam grad i društvene skupine sličnoga statusa i gospodarske mobilnosti, kapital kojim raspoložu nije znatan i rijetko se ulaže u rizičnije oblike novčarskog poslovanja. Po tome se, kao i u prethodno iskazanim značajkama životnoga svakodnevlja, ova skupina useljenika u velikoj mjeri uklapa u pretežit dio ne samo hrvatskoga useljeničtva već i općenito u najbrojniji dio žiteljstva onodobnih Mletaka.

Ovdje promatrani hrvatski useljenici bili su unutar šire zajednice dobro povezana skupina. O tome svjedoče primjeri u kojima su njihovi sunarodnjaci zabilježeni kao izvršitelji oporuka, odnosno kao svjedoci prilikom njihova sastavljanja i ovjere. Tako je, navedimo ovdje neke od primjera, Nikola Kotoranin izvršitelj oporuke svome bivšem sugrađaninu Pavlu, hrvatski useljenici Petar Počalić (*Pochalich*) i Nikola Rizzo iz Kotora u istome su svojstvu zabilježeni u iskazu posljednje volje kotorskoga mornara Luke Petrova, a Rade iz Paštovića *comissario* je u svezi s izvršavanjem legata Damjana Eustahijeva iz Budve.⁷ Nadalje, kada je riječ o svjedocima, sastavljanju oporuke Magdalene, supruge Florija iz Zadra, svjedoče Katarina iz Trogira i »skjavunska« useljenica Stana, dok se u oporuci prethodno spomenutoga Damjana iz Budve u tome svojstvu bilježe Kotorani Božo (*Natale*) i Danijel.⁸ O međusobnoj povezanosti hrvatskih useljenika svjedoči nam i nekoliko primjera darivanja imovine. Primjerice, šibenski useljenik Toma Martinov poklanja Ivanu iz Kotora nekoliko barila vina, a siromašnoj (*paupere*) sunarodnjakinji Stani ostavlja jedan dukat.⁹ Naposljetku, u nešto opsežnijoj oporuci Damjana iz Paštovića u nizu osoba

⁶ L. ČORALIĆ, *U gradu Svetoga Marka: Povijest hrvatske zajednice u Mlecima*, Zagreb, 2001., str. 101–118.

⁷ ASV, NT, b. 71, br. 160, 21. VII. 1480.; NT, b. 875, br. 49, lipanj 1497.; NT, b. 753, br. 46, 23. VI. 1500.

⁸ ASV, NT, b. 967, br. 117, 19. X. 1478.; NT, b. 753, br. 46, 23. VI. 1500.

⁹ ASV, NT, b. 877, br. 101, 28. XII. 1481.

kojima ovaj imućnji useljenik dariva dio svoje imovine bilježi se i Ivica (*Zanetto*) Radov (također zavičajem s područja Paštrovića) kojemu ostavlja nekoliko odjernih predmeta (*unum meum zuponum pelle et unam meam vestam de panno nigro*).¹⁰

Hrvatski useljenici u Mletcima nisu bili izolirana etnička skupina usmjerena isključivo na održavanje domovinskih i sunarodnjačkih veza. U višetničkom i multikulturalnom gradu na lagunama brzo su se prilagođavali novoj sredini (koja se po svojim uljudbenim navikama i načinu života nije razlikovala od njihova zavičaja), uklapajući se i pridonoseći svim njezinim društvenim sastavnicama. Vjerski život i religioznost možda su jedan od najčvršćih argumenata koji govore u prilog tome. Oporuke hrvatskih useljenika prepune su podataka o njihovim odnosima s mletačkim crkvama, samostanima, bratovštinama, hospitalima i duhovnim osobama te svjedoče o njihovoj svestranosti i intenzivnoj uključenosti u tamošnji vjerski život. Odlasci na hodočašća, kao i drugi oblici povezanosti, odnosno spominjanja raznih hodočasničkih svetišta jedan su od vrlo često zastupljenih navoda u iskazima njihovih posljednjih želja i zavređuju dodatnu istraživačku pomnju. Stoga ćemo se u sljedećem poglavlju poglavito usmjeriti na hodočašća u Monteortone, kao i na druge oblike zabilježbi toga svetišta u oporučnim spisima naših useljenika u gradu na lagunama.

Monteortone u oporučnim spisima Hrvata u Mletcima: raščlamba konkretnih primjera

Svetište Monteortone i tamošnja crkva spominju se u ovdje razmatranim oporukama u nizu viševernsnih legata. Veći dio legata upravljen je na upućivanje jednog ili više zamjenskih hodočasnika koji će – ponajprije na blagdan Velike Gospe – za spas oporučiteljeve duše pohoditi rečeno svetište. U nekoliko se oporuka iskazuje i želja za slavljenjem misa u tamošnjoj crkvi koja se ujedno i obdaruje dijelom oporučiteljeve imovine (najčešće novčanim legatima).

Klasičan primjer imenovanja zamjenskih hodočasnika bilježimo u nekoliko oporučnih navoda. Prvi od njih (ujedno i najstarija oporuka koju ovdje razmatramo) odnosi se na Bračanku Magdalenu, suprugu Bračanina Antuna i stanovnicu predjela S. Marco (župa S. Moisè). Ostavljajući dio svoje imovine za služenje misa u mletačkim crkvama, Magdalena iskazuje i želju za upućivanjem zamjenskih hodočasnika na više odredišta. Među njima je – uz mletačku katedralu S. Pietro di Castello i Asiz – i marijansko svetište Monteortone. Ondje će, prema želji oporučiteljice, hodočastiti tri osobe kojima se za tu svrhu dariva po jedan dukat.¹¹ Iz 1478. godine potječe oporuka Magdalene, supruge Zadrana Florija. Ostavljajući manje novčane iznose za služenje misa u crkvi S. Maria del Zobenigho (del Giglio), kao i za neke od mletačkih bratovština u predjelu S. Marco, Magdalena izrijekom imenuje osobu kojoj se iskazuje povjerenje da obavi hodočasnički put u Monteortone. Riječ je o zamjenskoj hodočasnici Luciji, supruzi Jurja iz Krbave, koja dobiva jedan dukat *ut ipsa vadat ad S. Mariam de Monte Ortono pro anima mea*.¹² Jednu ili više osoba u

---

¹⁰ ASV, NT, b. 1084, br. 204, 11. II. 1508.

¹¹ ASV, NT, b. 911, br. 492, 19. XI. 1451.

¹² ASV, NT, b. 967, br. 117, 19. X. 1478.

Monteortone upućuje šibenski useljenik Toma Martinov koji – uz darivanje nekoliko mletačkih crkvenih ustanova – iskazuje i želju za slanjem hodočasnika u Loreto. Kada je riječ o svetištu Monteortone, Toma izrijeком navodi kako njegov zamjenski hodočasnik ondje mora upaliti jednu voštanicu za spas njegove duše te za potrebe gradnje i uređenja crkve (*pro fabrica*) pridonijeti jednim dukatom.¹³ Chioggianske crkve i bratovštine učestalo su zastupljene u oporuci na tome otoku nastanjenog bačvara Ivana iz Hvara. Monteortone se ovdje, kao i u prethodnome primjeru, bilježi u kombinaciji s loretskim svetištem. Ovdje legat nije posve konkretno izrečen te nam, osim imenovanja rečenih odredišta, nije poznato koliko se osoba upućuje u navedena marijanska svetišta, kao ni iznos koji će zamjenski hodočasnik primiti kao nadoknadu.¹⁴

U svojstvu zamjenskih hodočasnika katkada se izrijeком bilježe najbliži članovi obitelji. Takav primjer opažamo u oporučnome spisu Budvanina Ivana Filipova koji svojoj supruzi Franki (*Franceschina*) – ujedno i izvršiteljici oporuke i glavnoj nasljednici sveukupne imovine neraspodijeljene drugim legatima – namjenjuje put u Monteortone, gdje će za spas oporučiteljeve duše dati upaliti voštanicu težine deset libara.¹⁵ Nećak Matija zamjenski je hodočasnik Kotoranina Petra. Matiji se – uz darivanje cjelokupne oporučiteljeve imovine – povjerava hodočasnički put u Monteortone (*alla Madonna de Monteortono*) gdje će – *pro anima sua* – dati slaviti jednu misu.¹⁶ Odredbu o slavljenju misa u svetištu Monteortone bilježimo i u oporuci Splićanke Margarete, služavke *in domo ser Iohannis de Breschiano*. Većina njezinih legata usmjerena je na darivanje mletačke crkve S. Barnaba, a za jednog (neimenovanog) redovnika u Monteortoneu ostavlja dukat kako bi se ondje za njezinu dušu održala jedna misa.¹⁷ Kombinacija upućivanja zamjenskog hodočasnika u Monteortone te istovremeno darivanje tamošnje crkve opaža se u oporuci Damjana Eustahijeva iz Budve. Obdarujući nekoliko mletačkih crkava, kao i crkve na širem području Veneta i mletačke lagune (Treviso, Ponte di Brenta te na otočiću S. Maria delle Grazie), Damjan četiri dukata namjenjuje *uni persone qui vadat ad S. Mariam de Monte Ortono* te tamošnjoj crkvi poklanja deset dukata.¹⁸

Sljedećih se nekoliko oporučnih odredbi isključivo odnosi na darivanje crkve u Monteortoneu, bez posebnoga imenovanja zamjenskog hodočasnika ili potrebe za slavljenjem misa. U prvome takvom primjeru oporučitelj je Pavao Božov iz Kotora, stanovnik župe S. Trinità u predjelu Castello. Istoimena crkva u župi ujedno je i mjesto njegova posljednjega počivališta, a ondje će se održati i nekoliko zadušnica. Riječ je o useljeniku skromnijih imovnih mogućnosti koji crkvenim ustanovama namjenjuje male iznose te – sukladno tome – Gospinoj crkvi u Monteortoneu ostavlja tek polovicu dukata.¹⁹ Imućnijega je statusa drugi kotorski useljenik – mornar Luka Radov – koji svetište Monteortone također spominje u uskoj vezi s upućivanjem zamjenskog hodočasnika u Loreto. I dok je za Loreto izrijeком naveden hodočasnik (svećenik Krševan iz Zadra kojemu se za tu svrhu namje-

¹³ ASV, NT, b. 877, br. 101, 28. XII. 1481.

¹⁴ ASV, NT, b. 1339, br. 128, 8. IV. 1500.

¹⁵ ASV, NT, b. 876, br. 392, 22. VII. 1468.

¹⁶ ASV, NT, b. 1136, br. 188, 4. V. 1466.

¹⁷ ASV, NT, b. 1186, br. 92, 4. VII. 1470.

¹⁸ ASV, NT, b. 753, br. 46, 23. VI. 1500.

¹⁹ ASV, NT, b. 71, br. 160, 21. VII. 1480.

njuje deset dukata), legat koji se odnosi na Monteortone sažetiji je i odnosi se isključivo na obdarivanje tamošnje crkve (*dimitto S. Marie de Monte Ortono Paduane ducatos 10*).²⁰ Asiz, Rim, Loreto i Jeruzalem hodočasnička su odredišta koja u svojoj oporuci spominje (imenovanjem zamjenskih hodočasnika) mornar Luka Petrov, zavičajem također Kotoranin. Riječ je o imućnijem useljeniku koji znatniji dio svoje novčane imovine poklanja raznim mletačkim crkvenim ustanovama. U njegovoj je oporuci marijanska crkva u Monteortoneu sažeto navedena, a dariva joj se pet dukata.²¹ Naposljetku, završna oporuka koja se ovdje razmatra odnosi se na Damjana Radova iz Paštrovića, imućna useljenika koji je obnašao prestižnu službu zapovjednika galije. Prisjećajući se i novčanim iznosima obdarujući niz mletačkih crkvenih ustanova, Damjan izrijeком određuje da se za spas njegove duše poduzme i jedno hodočasničko putovanje u Loreto. Kada je riječ o zabilježbi svetišta u Monteortoneu, Damjan je – za razliku od drugih svojih sunarodnjaka koji joj redovito namjenjuju novčane iznose – obdaruje jednim sagom (*tapetum*).²²

Zaključak

Proučavanje hodočašća u svetište Monteortone dio je šireg istraživanja iskazivanja pobožnosti u Hrvata tijekom dugoga niza prošlih stoljeća, pa sve do najnovijeg vremena. Težište ovoga sažetog priloga bilo je usmjereno na zabilježbu hrvatskih hodočašća iz Mletaka u Monteortone, kao i na obdarivanje tamošnjega svetišta, pri čemu su ključni uporabljeni izvor bile oporuke hrvatskih useljenika nastanjenih u gradu na lagunama od sredine 15. do početka 16. stoljeća. Analizirano je ukupno 12 oporuka u kojima se Monteortone bilježi viševrсно. Učestalošću spominjanja prednjače oporučni legati koji se odnose na imenovanje zamjenskih hodočasnika koji će u ime oporučitelja pohoditi rečeno svetište. Analizirani izvori bilježe i legate prema kojima se za spas duše oporučitelja u Monteortoneu slave mise zadušnice, a često su zastupljena i konkretna obdarivanja (najčešće novčanim iznosima) tamošnje crkve.

Iskazi o vezama naših iseljenika sa svetištem Monteortone najčešće su tipizirani, ujednačeni i nedovoljno određeni, ali nam – u kontekstu šireg uvida u oporučiteljev život i djelovanje – pružaju dobru sliku o jednoj od sastavnica iz vjerskoga života i pobožnosti pripadnika hrvatske zajednice u Mletcima. Konkretnu poveznicu Hrvata sa svetištem Monteortone, upravo u vremenu kada ono nastaje i postaje poznato, pruža i činjenica da je tada u njemu djelovao i bokeljski blaženik Gracija iz Mula.

Naposljetku, svi nam ovi podatci, raščlanjeni i prezentirani konkretnim primjerima iz dokumenata, potvrđuju značaj toga lokalnog venetskog hodočasničkog stjecašta za vjerski život iseljenih Hrvata te – jednako tako – pružaju novo zanimljivo svjedočanstvo o isprepletenosti, prožetosti i umreženosti krajeva i gradova s obiju strana Jadrana.

---

²⁰ ASV, NT, b. 877, br. 878, 22. II. 1482.

²¹ ASV, NT, b. 875, br. 49, lipnja 1497.

²² ASV, NT, b. 1084, br. 204, 11. II. 1508.

---

*Summary**MARIAN SANCTUARY IN MONTEORTONE IN THE LAST WILLS OF THE CROATIAN IMMIGRANTS IN VENICE (MID 15TH – BEGINNING OF 16TH CENTURY)*

Important part within the investigation of history of the Croatian community in Venice is analysis of its religious life including expressions of devotion and relation to the Venetian ecclesiastical institutions and clerics. Since they were Catholics, Croatian immigrants originating from Slavonia, Istria, Lika, Krbava, Bosnia, Dalmatia, Dubrovnik and Boka kotorska perfectly fitted within the ethnically diverse but religiously predominantly Catholic community of the Venetian lagoon. Investigation of religious daily life and devotion of Croatians in Venice through reading of archival sources revealed that many of testamentary legacies were connected with pilgrimages and bequests to various well known sanctuaries. The main topic of this article is analysis of testamentary bequests of the Croatian immigrants in Venice to the Marian sanctuary in Monteortone (today a part of Abano Terme, Provincia di Padova). On the basis of archival sources kept in the Venetian state Archives (testamentary records from the mid fifteenth century and the beginning of the sixteenth century) authors have analyzed all the general characteristics of all the Croatian immigrants in Venice, who in their testaments mentioned this Marian sanctuary. In the second part of the article authors portrayed some examples of analyzed testamentary legacies that consisted mostly of substitute pilgrimages to Monteortone, celebration of holy mass within local churches and other bequests to the churches in Monteortone. Authors emphasize that these testamentary legacies of the Croatian immigrants in Venice correspond to the time when blessed Gracija, who originated from Mul in Boka kotorska, resided in the Augustine sanctuary in Monteortone. At the end authors concluded that this sanctuary in Monteortone – though it was not as important as other famous Italian sanctuaries like Assisi, Rome and Loreto – played an important role in the religious life of Venice, and therefore it should be investigated more thoroughly in future.

KEY WORDS: *Monteortone, Venice, Venetian Republic, blessed Gracija from Mul, Croatian migrations, pilgrimages, late Middle Ages, ecclesiastical history.*